

Заяць Р. Я.,
кандидат юридичних наук,
доцент Львівського університету бізнесу та права

ЮРИДИЧНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ НАУКОВО-ДОСЛІДНИХ ЕКСПЕРТНО-КРИМІНАЛІСТИЧНИХ УСТАНОВ МВС УКРАЇНИ

LEGAL RESPONSIBILITY OF THE RESEARCH AND EXPERT-FORENSIC INSTITUTIONS OF THE MINISTRY OF INTERNAL AFFAIRS OF UKRAINE

У статті на основі аналізу наукових поглядів учених і норм чинного законодавства України надано характеристику юридичній відповідальності науково-дослідних експертно-криміналістичних установ МВС України. Встановлено, що юридична відповідальність описує крайні межі можливої поведінки зазначених установ як суб'єктів відповідних правовідносин і виражася ті негативні наслідки, які можуть бути до них застосовані у разі перетину цих меж. Наголошено, що ефективність і дієвість юридичної відповідальності як засобу правового впливу на поведінку суб'єктів прямо залежать від стану її законодавчої регламентації.

Ключові слова: відповідальність, юридична відповідальність, правопорушення, науково-дослідні експертно-криміналістичні установи, МВС України.

В статье на основе анализа научных взглядов ученых и норм действующего законодательства Украины охарактеризована юридическая ответственность научно-исследовательских экспертурно-криминалистических учреждений МВД Украины. Установлено, что юридическая ответственность определяет крайние границы возможного поведения указанных учреждений как субъектов соответствующих правоотношений и выражает те негативные последствия, которые могут быть к ним применены в случае пересечения этих границ. Отмечено, что эффективность и действенность юридической ответственности как средства правового влияния на поведение субъектов прямым образом зависят от состояния ее законодательной регламентации.

Ключевые слова: ответственность, юридическая ответственность, правонарушения, научно-исследовательские экспертурно-криминалистические учреждения, МВД Украины.

In the article, on the basis of the analysis of scientific views of scientists and the norms of the current legislation of Ukraine, the legal responsibility of the research-based expert-forensic institutions of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine was given. It has been established that legal responsibility outlines the extreme limits of the possible behavior of these institutions as subjects of the relevant legal relationships and expresses the negative consequences that can be applied to them in the event of the intersection of these limits. It was emphasized that the effectiveness and validity of legal liability as a means of legal influence on the behavior of entities in a direct way depends on the state of its legal regulation.

Key words: responsibility, legal responsibility, offenses, scientific-research expert-forensic institutions, Ministry of Internal Affairs of Ukraine.

Постановка проблеми. Важливим елементом адміністративно-правового статусу будь-якого суб'єкта суспільних відносин є юридична відповідальність. Не є винятком у цьому контексті науково-дослідні експертно-криміналістичні установи МВС України. Під поняттям «відповідальність науково-дослідних експертно-криміналістичних установ МВС України» треба розуміти як передбачений чинним законодавством обов'язок цих суб'єктів зазнати для себе певних негативних наслідків, вид, зміст і міра яких визначаються законом, за вчинення противправних дій (бездіяльності). Переконані, що характеризуючи відповідальність суб'єкта, тим більше юридичної особи публічного характеру, треба робити акцент саме на негативному аспекті відповідальності, оскільки він чітко виражає її практичну цінність як юридичного засобу регулятивного впливу на поведінку суб'єкта. Юридична відповідальність виконує превентивну, захисну, каральну, виховну та правовідновлювальну функції, тому її дослідження має велике значення в аспекті забезпечення ефективного функціонування науково-дослідних експертно-криміналістичних установ МВС України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. питання юридичної відповідальності науково-

дослідних експертно-криміналістичних установ МВС України не віднайшло належного науково-теоретичного обґрунтuvання, хоча загалом проблематику юридичної відповідальності досліджували такі науковці, як В.В. Копейчиков, М.В. Цвік, О.Ф. Скакун, М.І. Матузов, А.В. Малько, М.Н. Марченко, В.В. Лазарєв, В.М. Кириченко, К.Г. Волинка та інші. У розрізі адміністративного права та адміністративно-правового регулювання юридичну відповідальність вивчали такі дослідники: В.Б. Авер'янов, Ю.П. Битяк, Д.М. Павлов, В.К. Колпаков, С.В. Ківалов, С.Г. Стеценко, Д.М. Баҳрах та інші. Така значна наукова увага до проблематики юридичної відповідальності зумовлює наявність цілого ряду поглядів щодо формулювання її визначення, розуміння сутності та значення як елементу парової дійсності.

Метою статті є розглянути питання юридичної відповідальності науково-дослідних експертно-криміналістичних установ МВС України.

Виклад основного матеріалу. Характерні ознаки юридичної відповідальності досить змістово описала О.Ф. Скакун, до кола яких науковець зарахувала таке: 1) виникає із факту правопорушення як результату недодержання фізичними або юридичними особами встановлених законом заборон, невиконання ними визначених законом зобов'язань, завдання

шкоди охоронюваним державою правам, свободам і законним інтересам суб'єктів (учасників) суспільних відносин і має характер охоронно-захисних правовідносин між державою в особі її спеціальних компетентних органів і правопорушником; 2) виражається в обов'язку особи зазнавати конкретних виду і міри позбавлення благ психічного (попередження, оголошення зауваження чи догани), організаційного (позбавлення волі на певний строк чи довічно, позбавлення права обійтися певні посади чи займатися визначеною діяльністю, адміністративний арешт та інше) і майнового (конфіскація майна, штраф, пеня) характеру за свою вину, тобто нести кару, яка є новим, додатковим, юридичним обов'язком, котрий не існував до правопорушення; 3) настає лише за вчинені правопорушення або такі, що вчиняються, під час встановлення складу правопорушення, тобто є результатом винного протисуспільного діяння; 4) застосовується компетентним органом відповідно закону, а саме – до санкцій норм права, якими встановлюють; реалізується у відповідних процесуальних формах у процесі правозастосованої діяльності з дотриманням певного процедурно-процесуального порядку і форм, установлених законом. Поза процесуальною формою юридична відповідальність неможлива [1, с. 464–465].

Обов'язковою умовою застосування юридичної відповідальності до будь-якого суб'єкта, зокрема до НДЕКУ МВС України, є встановлення цієї відповідальності у чинному законодавстві. Варто зауважити, що ані у наказі МВС України «Про затвердження Положення про Експертну службу Міністерства внутрішніх справ України» від 3 листопада 2015 р. № 1343, ані у наказі МВС від 31 січня 2017 р. № 77 «Про затвердження положень про Державний науково-дослідний експертно-криміналістичний центр та територіальні науково-дослідні експертно-криміналістичні центри МВС» [2] немає жодного слова про відповідальність досліджуваних установ. Втім, про висновки про її наявність можна зробити на підставі аналізу положень інших нормативно-правових актів. Наприклад, відповідно до статті 32 Закону «Про оцінку майна, майнових прав та професійну оціночну діяльність в Україні» оцінювачі та суб'єкти оціночної діяльності несуть відповідальність за порушення вимог цього Закону в порядку, встановленому законами. Оцінювачі та суб'єкти оціночної діяльності – суб'єкти господарювання несуть відповідальність за невиконання або неналежне виконання умов договору, зокрема за недостовірність чи необ'ективність оцінки майна, відповідно до умов договору та закону. Органи державної влади та органи місцевого самоврядування та оцінювачі, які працюють у їхньому складі, несуть відповідальність відповідно до законів у межах положень і посадових інструкцій, що регламентують їхню діяльність [3]. У статті 14 Закону «Про судову експертизу» зазначається, що судовий експерт на підставах і в порядку, передбачених законодавством, може бути притягнутий до юридичної відповідальності [4]. У статті 35 Закону «Про наукову і науково-тех-

нічну експертизу» від 10 лютого 1995 р. № 51/95-ВР, встановлено, що особи, винні у вчиненні зазначених правопорушень у сфері наукової та науково-технічної експертизи, притягаються до дисциплінарної, цивільно-правової, адміністративної та кримінальної відповідальності відповідно до законів [5]. У цій же статті викладено коло дій, що вважаються правопорушеннями у сфері наукової та науково-технічної експертизи, а саме: невиконання вимог цього Закону та умов договору щодо проведення наукової та науково-технічної експертизи; проведення наукової та науково-технічної експертизи всупереч її основному цільовому призначенню, визначеному в договорі на проведення експертизи; фальсифікація висновків наукової та науково-технічної експертизи; прийняття рішень без проведення наукової та науково-технічної експертизи у випадках, коли законодавством встановлено, що проведення такої експертизи є обов'язковим; надання платних послуг у галузі наукової та науково-технічної експертизи підприємствами, установами, організаціями, тимчасовими експертними колективами, статутами яких така діяльність не передбачається; вчинення дій, що перешкоджають організації та проведенню наукової та науково-технічної експертизи, або незаконна відмова в наданні експертним установам, організаціям і тимчасовим експертним колективам необхідної інформації та матеріалів; невиконання умов договору або доручення на проведення наукової та науково-технічної експертизи; умисне примушування або створення для експертів і експертних комісій обставин, які зумовлюють незаконне чи необ'ективне проведення наукової та науково-технічної експертизи або підготовку необґрунтovаних чи свідомо недостовірних висновків; дискредитація або переслідування експертів за підготовлені ними висновки, несприятливі для особи чи організації, які їх дискредитують або переслідують; залучення до проведення наукової та науково-технічної експертизи науково-дослідних робіт і науково-технічних розробок посадових осіб і фахівців, які є їхніми авторами або безпосередньо засікавленими особами; порушення суб'єктами експертизи авторського права і прав на об'єкти промислової власності стосовно об'єкта експертизи, результатів експертизи, порушення умов конфіденційності щодо інформації, отриманої експертом у процесі експертної роботи [5]. Відповідно до статті 27 Закону України «Про інформацію» від 2 жовтня 1992 р. № 2657-XII порушення законодавства України про інформацію тягне за собою дисциплінарну, цивільно-правову, адміністративну або кримінальну відповідальність згідно із законами України [6]. Згідно із статтею 24 Закону України «Про доступ до публічної інформації» від 13 січня 2011 р. № 2939-VI відповідальність за порушення законодавства про доступ до публічної інформації несуть особи, винні у вчиненні таких порушень: 1) ненадання відповіді на запит; 2) ненадання інформації на запит; 3) безпідставна відмова в задоволенні запиту на інформацію; 4) неоприлюднення інформації відповідно до статті 15 цього Закону; 5) надання або

оприлюднення недостовірної, неточної або неповної інформації; 6) несвоєчасне надання інформації; 7) необґрунтоване віднесення інформації до інформації з обмеженим доступом; 8) нездійснення реєстрації документів; 9) навмисне приховування або знищення інформації чи документів [7]. Також у цій статті передбачено, що особи, на думку яких їхні права та законні інтереси порушені розпорядниками інформації, мають право на відшкодування матеріальної та моральної шкоди в порядку, визначеному законом [7]. Згідно із статтею 24 Закону України «Про звернення громадян» від 2 жовтня 1996 р. № 393/96-ВР посадові особи, винні у порушенні цього Закону, несуть цивільну, адміністративну або кримінальну відповідальність, передбачену законодавством України [8].

Отже, спираючись на вивчення положень вищезгаданих, а також ряду інших чинних нормативно-правових актів, які передбачають юридичну відповідальність і так чи інакше стосуються діяльності НДЕКУ МВС України, можемо зробити такі висновки:

- по-перше, треба розрізняти відповідальність досліджуваних установ та їхніх посадових осіб;
- по-друге, до зазначених установ як самостійних суб'єктів правовідносин можуть застосуватися тільки окремі види юридичної відповідальності.

Володіючи статусом юридичної особи, НДЕКУ МВС України несуть цивільно-правову відповідальність за неналежне виконання своїх договірних обов'язків, що виникають у цих установ у зв'язку із виконанням відповідних експертних, оціночних робіт на договірних засадах. Загальні та спеціальні правові засади застосування цієї відповідальності визначаються цивільно-правовим законодавством.

Більш цікавими для нас є такі різновиди юридичної відповідальності НДЕКУ МВС України, як адміністративна та фінансова. Про наявність цих видів відповідальності свідчить аналіз таких законодавчих актів, як Кодекс України про адміністративні правопорушення (далі – КУпАП) [9], Господарський кодекс України від 16 січня 2003 р. № 436-IV, Податковий кодекс України від 2 грудня 2010 р. № 2755-VI, Бюджетний кодекс України від 8 липня 2010 р. № 2456-VI, Закон «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» від 9 липня 2003 р. № 1058-IV [10]. Варто зазначити, що серед науковців немає єдності з приводу того, чи треба виокремлювати фінансову відповідальність у самостійний різновид юридичної відповідальності чи варто її розглядати як прояв адміністративної відповідальності. З одного боку, треба погодитися з позицією про те, що, по-перше, стягнення фінансового характеру властиві адміністративному праву, а по-друге, фінансові санкції застосовуються (реалізуються) у межах адміністративно-правових відносин [11]. Однак, з іншого боку, фінансова відповідальність має ряд особливостей, які дають змогу говорити про її самостійний характер. До таких особливостей належать встановлення цієї відповідальності нормами фінансового права, яке є самостійною правою галуззю; виключно грошово-майновий характер, а в дея-

ких випадках компенсаційний характер; звернення на колективні прибутки суб'єкта господарювання (в чому полягає відмінність від кримінально-правових і адміністративно-правових санкцій) [12].

Зауважимо, що питання адміністративної відповідальності юридичних осіб в Україні є неоднозначним, адже чітко визнає цих осіб як суб'єктів такої відповідальності тільки Кодекс України про адміністративні правопорушення, і то тільки в частині «Відповідальність за адміністративні правопорушення у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху, зафіксовані в автоматичному режимі». Відповідно до статті 14-2 КУпАП адміністративну відповідальність за правопорушення у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху, зафіксовані в автоматичному режимі (за допомогою технічних засобів, що дають змогу здійснювати фотозйомку або відеозапис і функціонують згідно із законодавством про захист інформації в інформаційно-телекомунікаційних системах), несуть юридичні та фізичні особи, за якими зареєстровано транспортний засіб. У разі, якщо транспортний засіб зареєстровано за межами території України і такий транспортний засіб відповідно до законодавства не підлягає державній реєстрації в Україні, до адміністративної відповідальності за правопорушення у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху, зафіксовані в автоматичному режимі, притягується особа, яка ввезла такий транспортний засіб на територію України. Юридична особа, за якою зареєстровано транспортний засіб або яка ввезла транспортний засіб на територію України, звільняється від відповідальності за адміністративні правопорушення у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху, зафіксовані в автоматичному режимі, якщо транспортний засіб, його номерний знак вибули з володіння власника внаслідок противправних дій інших осіб. У разі, якщо право володіння та користування транспортним засобом було передано іншій особі за договором найму (оренди), лізингу, прокату або на іншій підставі відповідно до закону чи договору, адміністративну відповідальність за правопорушення у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху, зафіксовані в автоматичному режимі, несе особа, яка володіє та користується таким транспортним засобом [9]. В інших же статтях КУпАП, як і в положеннях інших законодавчих актів, адміністративна відповідальність пов'язується тільки із фізичними, зокрема посадовими, особами.

Варто звернути увагу на заходи впливу, передбачені в Бюджетному кодексі України за порушення бюджетного законодавства. Наприклад, відповідно до статті 117 у разі вчинення порушення бюджетного законодавства до правопорушників можуть застосовуватися такі заходи впливу, як попередження про неналежне виконання бюджетного законодавства з вимогою щодо усунення порушення бюджетного законодавства, зупинення операцій з бюджетними коштами, призупинення бюджетних асигнувань, зменшення бюджетних асигнувань, повернення бюджетних коштів до відповідного бюджету, зупинення дій рішення про місцевий бюджет, безспірне

вилучення коштів із місцевих бюджетів [13]. Дослідники, розглядаючи ці заходи, як правило, зараховують їх до фінансових санкцій. Однак, на наше переконання, характер ряду із них свідчить швидше про їхню адміністративно-правову природу. Зокрема, такі заходи впливу, як попередження, призупинення дії рішень, вилучення коштів, більше притаманні адміністративному, аніж фінансовому праву. Адже в цьому разі хоча й здійснюється вплив на матеріально-фінансове становище юридичних осіб із метою їх спонукання до належного виконання норм фінансового, а саме бюджетного, законодавства, втім, самі форми та методи такого впливу мають не стільки фінансовий, скільки суто адміністративний (управлінський) характер. Хоча водночас у чинному КУпАП відповідальність за порушення бюджетного законодавства передбачена тільки для посадових осіб і тільки у вигляді штрафу.

Отже, можемо дійти висновку про те, що адміністративна відповідальність до НДЕКУ МВС України застосовується в досить обмеженому колі випадків, а саме за порушення у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху та в бюджетній сфері.

Що стосується фінансової відповідальності, то вона застосовується за порушення НДЕКУ МВС України як юридичними особами своїх фінансових зобов'язань перед державою. Стягнення у цьому разі виражаються у вигляді штрафу та пені. Пеня – плата у вигляді відсотків, нарахованих на суму податкового боргу (без урахування пені), що справляється з платника податків у зв'язку з несвоєчасним погашенням податкового зобов'язання. Штрафна санкція (штраф) – плата у фіксованій сумі або у вигляді відсотків від суми податкового зобов'язання (без урахування пені та штрафних санкцій), яка справляється з платника податків у зв'язку з порушенням ним правил оподаткування, визначених відповідними зако-

нами [12]. Фінансова відповідальність може застосовуватися до НДЕКУ МВС України за вчинення порушень податкового, бюджетного та пенсійного законодавства.

Кримінальний і дисциплінарний види юридичної відповідальності можуть бути застосовані у встановлених випадках, порядку та межах тільки до фізичних осіб, тобто працівників досліджуваних установ, також щодо них можуть бути використані заходи цивільно-правової та адміністративної відповідальності. Фінансова ж відповідальність застосовується тільки безпосередньо щодо зазначених установ як юридичних осіб. Вважаємо за необхідне акцентувати увагу на тому, що застосування того чи іншого виду відповідальності до НДЕКУ як юридичної особи не позбавляє можливості застосування заходів юридичної відповідальності (як цього ж, так і іншого виду) до працівників цієї установи.

Висновки. Резюмуючи проведене дослідження, можемо з упевненістю стверджувати, що юридична відповідальність на рівні із правами та обов'язками є одним із ключових елементів правового, зокрема адміністративно-правового, статусу НДЕКУ МВС України. Вона (відповідальність) окреслює крайні межі можливої поведінки зазначених установ як суб'єктів відповідних правовідносин і виражає ті негативні наслідки, які можуть бути до них застосовані у разі перетину цих меж. Ефективність і дієвість юридичної відповідальності як засобу правового впливу на поведінку суб'єктів прямо залежать від стану її законодавчої регламентації. Що стосується нормативно-правового врегулювання зазначененої відповідальності НДЕКУ МВС України, то його рівень далекий від ідеального, адже в жодному нормативно-правовому акті чітко не визначено ані видів юридичної відповідальності цих установ, ані випадків її застосування до них.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Сакун О.Ф. Теорія права і держави: підручник. 2-е вид. К.: «Алерта»; КНТ; ЦУЛ, 2010. 520 с.
2. Про затвердження положень про Державний науково-дослідний експертно-криміналістичний центр та територіальні науково-дослідні експертно-криміналістичні центри МВС: наказ МВС від 31 січня 2017 р. № 77. URL: https://www.cct.com.ua/2017/31.01.2017_77.htm.
3. Про оцінку майна, майнових прав та професійну оціночну діяльність в Україні: Закон України від 12 липня 2001 р. № 2658-III. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2001. № 47. Ст. 251.
4. Про судову експертизу: Закон України від 25 лютого 1994 р. № 4038-XII. Відомості Верховної Ради України (ВВР). № 28. Ст. 232.
5. Про наукову і науково-технічну експертизу: Закон України від 10 лютого 1995 р. № 51/95-ВР. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/51/95-%D0%B2%D1%80>.
6. Про інформацію: Закон України від 2 жовтня 1992 р. № 2657-XII. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2657-12>.
7. Про доступ до публічної інформації: Закон України від 13 січня 2011 р. № 2939-VI. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2011. № 32. Ст. 314.
8. Про звернення громадян: Закон України від 2 жовтня 1996 р. № 393/96-ВР. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 1996. № 47. Ст. 256.
9. Кодекс України про адміністративні правопорушення. Відомості Верховної Ради Української РСР. 1984. Додаток до № 51. Ст. 1122.
10. Про загальновідомов'язкове державне пенсійне страхування: Закон України від 9 липня 2003 р. № 1058-IV. Відомості Верховної Ради України. 2003. № № 49–51. Ст. 376.
11. Крижановська В.А. Адміністративна відповідальність та фінансові санкції: порівняльний аспект. Адміністративне право і процес: науково-практичний журнал. С. 101–106. URL: <http://applaw.knu.ua/index.php/arkhiv-nomeriv/4-10-2015/item/355-administrativna-vidpovidalnist-i-finansovi-sanktsiyi-porivnyalnyy-aspekt-kryzhanovska-v-a>.
12. Жорнокуй Ю.М., Кашкарьова О.В., Колесник Т.В. та інші. Фінансове право: підручник / За заг. ред. О.М. Бандурки та О.П. Гетманець. Х.: «Екограф», 2015. 496 с. URL: http://pidruchniki.com/79326/pravo/finansovi_sanktsiyi.
13. Бюджетний кодекс України від 8 липня 2010 р. № 2456-VI. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2456-17>.